SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

Juhis kohalike omavalitsuste spetsialistidele perest eraldatud lapse hooldusperre paigutamisel

Juhise koostamisel on võetud aluseks sotsiaalhoolekande seaduse §10; §45[5]; §45[6]; §45[9]; §45[11] ja lastekaitseseaduse §4; §17 lg 1 p 4; §21; §34

I Enne lapse asendushooldusteenusele paigutamist

Asendushooldusteenusele paigutamine on vajalik siis, kui lapse kasvamine tema sünniperekonnas ei ole ajutiselt või pikaajaliselt võimalik (nt lapse vanemad on surnud, raskelt haigestunud, alkoholi- või narkosõltuvuses, viibivad kinnipidamisasutuses või on sattunud muudesse tõsistesse eluraskustesse) ning lapsel puudub lähedane, turvaline inimene, kes soovib ja suudab lapse eest püsivalt hoolt kanda. KOV lastekaitsespetsialist hindab põhjalikult lapse abivajadust lähtudes LasteKS-st ja juhtumikorralduse põhimõtetest (seejuures on abiks Lapse heaolu hindamise käsiraamat).

- Esmajärjekorras peab lastekaitsespetsialist kaardistama lapse lähivõrgustiku ning selgitama välja, kas lapsel on lähedasi (näiteks vanavanemad, sugulased, hõimlased vms), kes saaksid ajutiselt või pikaaegselt pakkuda kodu ja tuge ning võtta vastutuse lapse elukorralduse osas (mh valmisolek eestkoste seadmiseks).
- Kui lapse lähedane on avaldanud valmisolekut eestkostjaks hakkamiseks, peab KOV lastekaitsespetsialist hindama isiku ning perekonna suutlikust ja sobivust eestkostja ülesannete täitmiseks, võttes aluseks perekonnaseaduse § 174.
- Kui lapse lähedased ei ole valmis lapse eestkostjaks hakkama, soovitame võtta nendelt sellekohane kirjalik kinnitus.

II Laps läheb asendushooldusteenusele

Kui lapsel puudub lähedane ja turvaline täiskasvanu, kes suudaks lapse eest hoolt kanda, suunab KOV lastekaitsespetsialist lapse asendushooldusteenusele.

- Sobiva asendushooldusteenuse vormi (SHS § 45[5] lg 2) valikul peab KOV selgitama lapsele protsessi ja tema võimalusi, ära kuulama ja arvestama lapse arvamusega, hindama lapse vajadusi, arvestama tema senist elukorraldust (et võimalusel ning positiivse kogemuse korral säiliks haridusasutus, huviharidus), arengut ning muid tegureid (positiivne sõprusringkond ning sotsiaalne võrgustik) kasutades lapse heaolu kolmnurka. Võimalusel püütakse säilitada lapse side senise elukohaga.
- **Lapsele asendushooldusteenuse vormi valimisel peab kohalik omavalitsus eelistama perepõhist asendushooldust, st hoolduspere.**
- KOV lastekaitsespetsialist saab iseseisvalt tutvuda STAR keskkonnas aktiivsete hooldusperedega.

- KOV lastekaitsespetsialist saab ühendust võtta Sotsiaalkindlustusameti peaspetsialistiga perede kohta lisainformatsiooni saamiseks ja sobiva pere valimiseks. Sobiv pere valitakse lapse vajadustest lähtuvalt ning sellest, kuidas valitud perekond on valmis lapse vajadusi täitma, last toetama.
- Lapsele sobiva pere leidmiseks saab KOV lastekaitsespetsialist edastada SKA peaspetsialistile ankeedi lapsele sobiva pere leidmiseks (ankeedi vormi saadab SKA spetsialist). SKA spetsialistid aitavad lapsele sobivat peret leida. Kui sel hetkel registris sobivat peret ei ole, kuid hiljem saab hinnatuks pere, kes võiks sellele lapsele sobida, võtab SKA spetsialist KOVga ühendust.
- Sobiva pere leidmisel vestleb KOV lastekaitsespetsialist perega, et luua esmakontakt, jagab informatsiooni lapse ja lapse teenusel viibimise eeldusliku perioodi osas, selgitab välja esmase sobivuse ning sõlmib edasised kokkulepped.

NB! Lisaks STAR keskkonnas aktiivsetele hooldusperedele on olemas kriisihooldus pered. Kriisihooldus pere pakub ajutist perepõhist alternatiivi turvakoduteenusele kuni 90 päeva, vajadusel kauem. Infot vabade perede olemasolu kohta saab lingil olevatelt kontaktidelt kriisihooldus pere ja erihooldus pere info.

KOV lastekaitsespetsialist annab hooldusperele lapse kohta järgmist informatsiooni:

- lapse vaimne ja füüsilise tervis (varasemate uuringute tulemused).
- ülevaade lapsele koostatud juhtumiplaanist, raviskeemist, rehabilitatsiooniplaanist (kui see olemas on), mille järgimise lapse hooldaja peab tagama.
- lapse võimalikud käitumuslikud eripärad.
- lapsele määratud tugiteenused.
- lapse haridusliku toe vajadus.
- prognoos lapse ja bioloogiliste lähedaste edasise suhtluse osas ning võimalik naasmine päritoluperekonda, sh informatsioon kohtumenetluse osas (aus informatsioon lapse naasmise osas bioloogilisse perekonda, ei anta katteta lubadusi).
- ülevaade lapse lähivõrgustikust ja edasine suhtlus nendega (nt lapse sõbrad).
- lapse kohanemine uutes keskkondades ja võõraste inimestega (sh teiste lastega).

III Lapsega suhtlemine ja lapse vajadused

- KOV lastekaitsespetsialist selgitab perest eraldatud lapsele, arvestades tema vanust ja arengut, edasist elukorraldust, eesootavaid muudatusi ning edasist suhtlust lähedastega.

- Kui leitud on sobiv hoolduspere, annab lastekaitsespetsialist lapsele informatsiooni pere kohta ning selgitab välja lapse valmisoleku perega tutvumiseks. Lapse valmisolekul saab lastekaitsespetsialist korraldada lapse ja pere kohtumise, mille järgselt on võimalik kokku leppida edasine suhtlus ning perre elama asumine. Oluline on arvestada lapse turvatundega ning emotsionaalse valmisolekuga, laps saab perekonda liikuda, kui ta on selleks valmis (arvestada tuleb erisustega tulenevalt lapse vanusest, east ja arengust). Esmased kohtumised tutvumiseks toimuvad keskmiselt ühe kuu jooksul, arvestades lapse arengut ning valmisolekut. Esimestel kohtumistel peab juures olema ka KOV lastekaitsespetsialist.
- Kui sobivat perekonda ei leitud, annab lastekaitsespetsialist lapsele põhjaliku informatsiooni perekodu või asenduskodu kohta ning korraldab selle, et laps saaks valitud asutuse, sealsete töötajate ja eluoluga tutvuda. KOV lastekaitsespetsialist selgitab välja lapse arvamuse pere- või asenduskodusse elama asumise suhtes ja fikseerib selle kirjalikult. Sobiva hoolduspere otsingud jätkuvad regulaarses koostöös SKA spetsialistidega ka siis, kui laps on elama asunud pere- või asenduskodusse.

- **Soovitused lapsele selgituste andmiseks:**
  - valige vestluse läbiviimiseks lapse jaoks võimalikult turvaline ja mugav asukoht.
  - vestelge lapsega temale mõistetavas keeles (vältige võõrsõnu ning erialaseid termineid).
  - laske lapsel vabalt rääkida ning esitada tema jaoks olulisi mõtteid/küsimusi.
  - ärge andke lapsele katteta lubadusi (näiteks bioloogilise pere juurde naasmise osas).
  - selgitage lapsele tema õigusi.

IV Laps hakkab elama hoolduspere

- Perre paigutamisel uuendab KOV lastekaitsespetsialist lapse juhtumiplaani, mille aluseks on lapse vajadused ning arenguvõimalused ja hoolduspere toetusvajadus. Juhtumiplaan koostatakse vastavalt lapse eale ja arengule koos temaga, samuti on protsessi kaasatud hoolduspere ning võimalusel bioloogiline perekond (arvestades bioloogilistele vanematele määratud käitumisjuhist ja kohtu poolt määratud suhtluskorda). Juhtumiplaani tegevuskava peab olema arusaadav, selge rollijaotusega ning selgitatud igale osapoolele.
- **Märgake lapse vajadusi ja leidke koos perega lapsele ning perele sobivaid toetusmeetmeid** (tugiteenused, valmisolek teha muudatusi lapse vajadustest lähtuvalt). Selgitage lapse lähedastele (vastavalt lapse ja lähedaste suhte kvaliteedile ning turvalisusele) lapse teenusele paigutamist ning edasist suhtluskorda.

- Hinnake lapse vajadusi ka sellest aspektist, kas tema perre paigutamisega kaasneb hoolduspere vanemale kõrgem hoolduskoormus, mida arvestada perele makstava toetuse määramisel. Sellele vastavalt määratakse hoolduspere vanema toetus ning lapse isiklike kulutuste katmise igakuine määr, mille minimaalsed suurused on fikseeritud SHS §45[11] lg 3; 4.
- Asendushooldusteenusele paigutamisel koostab KOV lepingu, mille allkirjastavad kõik osapooled.
- KOV lastekaitsespetsialist fikseerib lapse paigutamise asendushooldusteenusele STAR juhtumimenetluses ning rakendab vastava abinõu STARis.
- Kui laps paigutatakse perekonda, **mis asub kaugemal lapse senisest elukohast**, siis KOV lastekaitsespetsialist:
    - suhtleb lapse uue elukohajärgse KOViga ning selgitab välja võimalused lasteaia/üldhariduskooli koha saamiseks ning esitab vajadusel sellekohased taotlused. Samuti lepib elukohajärgse KOViga kokku muu kohapealse toe pakkumise lapsele ja perele;
    - koostöös hoolduspere rega otsib lapsele uue sobiva perearsti ning teeb perearstile taotluse lapse nimistusse võtmiseks;
    - kui lapsele on määratud rehabilitatsiooniteenus/tugiteenused, leiab koos perega vajadusel uue teenuseosutaja (kui pole otstarbekas jätkata senise teenuseosutaja juures käimist) ning esitab taotluse teenuseosutaja vahetamiseks;
- **Lapse perre paigutamisel tutvustab lastekaitsespetsialist perele perepõhise asendushoolduse tugiteenuseid ning suunab pere kohanemistoe teenusele, viib perekonna kokku sotsiaalkindlustusametiga ja asendushooldusteenuse tugiteenuste osutajaga.**

Kohanemisperiood

- **KOV spetsialist on perele lapse kohanemisperioodil toeks ja nõustajaks, arvestades, et lähtuvalt lapse east, arengutasemest ning varasematest kogemustest võib kohanemine pikalt aega võtta (nt kuni aasta).**
- **Lapse kohanemisel hoolduspere juures on oluline meeles pidada:**
    - Esialgu on oluline keskenduda eelkõige olukorra stabiliseerumisele, et laps tunneks ennast uues keskkonnas mugavalt.
      Ärge seadke lapsele ebarealistlikke ootuseid (näiteks haridusasutuses või koduses käitumises).
    - Andke lapsele võimalus kaasa võtta tema jaoks olulised ja vajalikud asjad, et ta tunneks ennast koduselt.
    - Võimalusel laske ka lapse bioloogilisel perel anda lapsele kaasa talle armsad asjad (nt kaisuloom, pilt vms).

    - Valmistuge tagasilöökideks ning võimaldage vajadusel hooldusperele lisatugi keeruliste olukordadega toimetulekuks.
    - Seletage lapsele ausalt, miks ta ei saa ajutiselt või püsivalt oma lähedastega koos elada.
- **Selgitage hooldusperele:**
    - Laps vajab aega kohanemiseks, seejuures tuleb mõista, et lapse senised harjumused on olnud erinevad ja kõik on tema jaoks uus (nt igapäevarutiin, söömis- ja magamisharjumused jne).
    - Seadke saavutustele väikesed eesmärgid (näiteks õpivõlgnevustega tegelemine, pereliikmetega kohanemine).
    - Olge valmis, et laps igatseb oma lähedasi ning ei pruugi mõista, miks ta nendega koos ei saa olla.
    - Lapse vahetuvad emotsioonid on protsessi normaalne osa.
- KOV lastekaitsespetsialist ja hoolduspere lepivad kokku edasise suhtluse ning lastekaitsespetsialist hoiab hooldusperega kontakti, eriti kohanemisperioodil. Mõttekoda Praxis „Lapsendamise ja hooldusperre paigutamise järgne seiresüsteem“ uuringutulemustest lähtuvalt on tehtud järgnevad soovitused:
    - KOV lastekaitsespetsialist külastab lapse perre paigutamise esimesel kuul kindlasti last ning perekonda, soovitatavalt ühel korral esimesel nädalal.
    - Hilisemad kohtumised toimuvad vastavalt kahe, kolme ja kuue kuu möödumisel.
- KOV lastekaitsespetsialist selgitab lapsele tema õigust lastekaitsespetsialistiga ühendust võtta (kui tema arengutase seda võimaldab) ning tagab selleks lapsele võimalused (telefon, internet).
- Kui hooldusperes kasvab juba varasemalt lapsi, on oluline ka nende laste toetamine, (pakkudes lastele tugiteenused, nt nõustamist). Kohanemise sujumist võiks hinnata kolme kuu möödumisel.

Suhtluskord bioloogiliste vanematega

- Suhtluskord lepitakse kokku ühiselt, tuginedes hoolduspere ning bioloogilise pere arvamusele ning vajadustele, **seades esikohale lapse huvid**.
- KOV lastekaitsespetsialist võtab vastutuse lapse lähedastega suhtluse osas ning koostab koostöös hooldusperega bioloogilise pere ja lapse vahelise suhtluskorra (mis sisaldab mh telefonivestluseid) ning lepib kokku ühised põhimõtted selle toimimiseks.
- Kui suhtluskord on fikseeritud kohtumääruses juhindutakse sellest.
    - Aja jooksul, kui kohtus määratud suhtluskord ei vasta lapse vajadustele, pöördub KOV lastekaitsespetsialist kohtusse suhtluskorra muutmise avaldusega.
- Kui suhtluskorda pole kohtumääruses fikseeritud, loob selle lastekaitsespetsialist. Suhtluskorra loomisel lähtutakse lapse suhetest bioloogilise vanemaga, lapse

arvamusest, arengust ning bioloogilise vanema võimekusest tagada lapse turvalisus kohtumiste ajal.
    - Lapse paremaks kohanemiseks uue perekonnaga võib mõneks ajaks (näiteks üks kuu) suhtluse lähedastega peatada, kui see vastab lapse vajadustele ning lapse paigutus hooldusperre on eeldatavasti pikaajaline.
    - Ajal, kui lähedaste ja lapse suhe on ajutiselt peatatud, soovitame KOV lastekaitsespetsialistil anda lähedastele informatsiooni lapse käekäigu kohta. Lähedaste kohta võib anda informatsiooni ka lapsele, kui lapsel on selleks soovi ning tema arengutase ja vanus seda võimaldavad.
- Ühised põhimõtted võiksid olla kirjalikult fikseeritud (näiteks vastastikune austus, üksteise mitte halvustamine, lapsele katteta ja ebarealistlike lubaduste mitteandmine; süüdistustevaba suhtlus jne).
- KOV lastekaitsespetsialist pakub lapse ja lähedaste kohtumiseks sobiva paiga, mis vastab lapse vajadustele (nt tuleb arvestada kohtumispaiga kaugust lapse viibimiskohast, kuna pikk sõit väsitab last). Kohtumiste koha valikul peab aluseks võtma, et seal saaks omavahel suhelda, turvalisus oleks tagatud, mängutoad vms meelelahutuskohad ei tohiks olla ainus kohtumispaik, vaid pigem vahelduseks.
- KOV lastekaitsespetsialist viibib esimese lapse ja lähedaste kohtumise juures, vajadusel ka järgnevatel kordadel. Vajadusel leiab lastekaitsespetsialist sobiva kolmanda isiku, kes regulaarselt kohtumistel osaleb.

Laps on hooldusperes kohanenud

- KOV lastekaitsespetsialist on hoolduspere ja lapsega regulaarselt ühenduses, selgitab välja võimalikud murekohad ning kaardistab koostöös peretoeteenuse osutajaga toetusmeetmed.
- Peale kohanemisperioodi külastab KOV lastekaitsespetsialist last ja hoolduspere vähemalt kaks korda aastas, külastuse raames hinnatakse ümber ka juhtumiplaan. Kohtumiste käigus on oluline, et lastekaitsespetsialist suhtleks nii lapse kui hoolduspere vanematega ka eraldi, uuriks lapse rahulolu, selgitaks välja lapse arvamuse hooldusperes elamise kohta. Seejuures on abiks lapse heaolu hindamise käsiraamat.
- Probleemkohtade märkamisel lähtub KOV lastekaitsespetsialist juhtumikorralduslikust põhimõttest lapsele ja perele abimeetme määramisel. Selleks on oluline lastekaitsespetsialisti järjepidev kontakt lapse ja perega ning siiras huvi nende käekäigu osas.
- Lapse heaolu kahjustavas või ohustavas olukorras hindab lastekaitsespetsialist lapse abivajadust ja viib lapse ohututesse tingimustesse.